

Λατινική Αμερική

Μια συζήτηση με την ιστορικό Μαρία Δαμπλάκου με αφορμή το βιβλίο της *Ιστορία της Λατινικής Αμερικής* (εκδόσεις Αιώρα)

Η ιστορία των χωρών της Λατινικής Αμερικής είναι γεμάτη ρήξεις και συνέχειες που απολήγουν στο κοινό αποικιακό παρελθόν τους. Εμπεριέχει ομοιότητες αλλά και εγγενείς διαφορές μεταξύ αυτών των χωρών. Είναι μια ιστορία ταυτόχρονα ενιαία αλλά και ψηφιδωτή. Η Χριστίνα Δαμπλάκου, λέκτορας Ιστορίας του Ιονίου Πανεπιστημίου, επιχειρεί να μελετήσει αυτά τα δυναμικά υποσύνολα διατρέχοντάς τα εγκάρσια. Αφετηρία της αποτελεί το τέλος της αποικιοκρατίας και τα εθνικά κράτη που δημιουργήθηκαν στη διάρκεια των αγώνων κατά της ισπανικής και πορτογαλικής κυριαρχίας.

ΘΑΝΑΣΗΣ ΜΗΝΑΣ

Τι ήταν αυτό που προσανατόλισε το ενδιαφέρον σου ειδικά στην ιστορία της Λατινικής Αμερικής;

Αρχικά η σχέση μου με τη Λατινική Αμερική ήταν προσωπική. Ξεκίνησα να ασχολούμαι σε ακαδημαϊκό επίπεδο με την ιστορία της όταν πήγα να ζήσω στην Αργεντινή στα μέσα της δεκαετίας του 1990. Πρώτα ασχολήθηκα με την κοινωνική ιστορία και ειδικά με τη μετανάστευση. Με μάγευε η πρόσμιξη που υπάρχει στις λατινοαμερικανικές κοινωνίες, η ποικιλομορφία τους. Στην πολιτική ιστορία στράφηκα τα τελευταία χρόνια. Το πολιτικό στοιχείο είναι η «συνδετική ουσία» που με βοήθησε να βάλω τις ψηφίδες του μωσαϊκού στη θέση τους.

Διακρίνεις οκτώ βασικούς σταθμούς στην ιστορική περίοδο με την οποία ασχολείσαι. Θα ήθελες να μας τους περιγράψεις συνοπτικά;

Το αφήγημα που προτείνω για τη σύγχρονη ιστορία της Λατινικής Αμερικής έχει ως κεντρικό άξονα μια διαλεκτική σχέση κοινωνικής συμμετοχής - αποκλεισμού. Οι αγώνες για την ανεξαρτησία από τους Ισπανούς προκάλεσαν την κινητοποίηση των τοπικών πληθυσμών αλλά κατά τη συγκρότηση των εθνικών κρατών αυτοί περιθωριοποιήθηκαν από τις αστικές ελίτ. Η διαδικασία εκσυγχρονισμού που ξεκίνησε από το 1880, επέτεινε αυτό το φαινόμενο και οδήγησε στην εδραίωση ολιγαρχικών καθεστώτων που συνδέθηκαν με το εξαγωγικό οικονομικό μοντέλο. Ακολούθησε, αρχής γενομένης με τη Μεξικανική Επανάσταση του 1910, η απονομιμοποίηση αυτής της ολιγαρχικής τάξης, που σαν διαδικασία κορυφώθηκε με την έλευση του λαϊκισμού στις δεκαετίες 1930-1940. Στη συνέχεια, η περιορισμένη επιτυχία των αναπτυξιακών πειραματισμών της δεκαετίας του 1950 και βέβαια το παράδειγμα της Κούβας συντέλεσαν στην ανάπτυξη της εντυπωσιακής επαναστατικής δυναμικής που τη δεκαετία του 1960 συνεπέρα τις λατινοαμερικανικές κοινωνίες. Η αντίδραση που ακολούθησε και η εγκαθίδρυση αιματηρών δικτατοριών, επέφερε όχι μόνο τον αποκλεισμό αλλά και τη φυσική εξόντωση μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού. Τέλος, ο σκληρός νεοφιλελευθερισμός της δεκαετίας του 1990 δημιούργησε νέες μορφές κοινωνικού αποκλεισμού ενώ από τη στροφή του 21^{ου} αιώνα υπάρχει μια μεγάλη δυναμική προς την κατεύθυνση της συμμετοχής και της ενσωμάτωσης των πλατιών στρωμάτων.

Ενας από τους κύριους άξονες του βιβλίου αφορά στη συγκρότηση της ταυτότητας του Λατινοαμερικανού. Με ποιον τρόπο αντιλαμβάνεσαι αυτή την ταυτότητα τόσο ως ιστορικός όσο και ως άνθρωπος που έχει ζήσει επί σειρά ετών εκεί;

Η συγκρότηση μιας κοινής λατινοαμερικανικής ταυτότητας έχει πράγματι κεντρική θέση στην ιστορία των λαών της περιοχής. Ωστόσο ως διαδικασία δεν είναι συνεχής ούτε εύκολη γιατί εξαρχώς συνυπήρξε με τον εθνικισμό που επίσης είναι πολύ ισχυρός στην περιοχή. Η επιλογή των συστατικών στοιχείων αυτής της κοινής ταυτότητας εξαρτήθηκε από το εκάστοτε ιστορικό πλαίσιο. Κατά την περίοδο της ανεξαρτησίας στηρίχτηκε στην αντιπαράθεση του Αμερικανού/κρεολού με τον Ευρωπαίο / Ισπανό. Σε μια δεύτερη χρονική στιγμή, λίγο μετά τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, εμφανίστηκε η έννοια της «λατινικότητας» που υιοθετήθηκε στο πλαίσιο της συγκρότησης της μετααποικιακής ταυτότητας. Σε όλον τον 20^ο αιώνα η ταυτότητα του Λατινοαμερικανού διαμορφώθηκε σε μεγάλο βαθμό μέσα από την αντιπαράθεση με τον ιμπεριαλισμό των Ηνωμένων Πολιτειών ενώ στον 21^ο έχει ενσωματώσει πολλές αξίες του ιθαγενικού κινήματος που προβάλλει εναλλακτικά πολιτικά και πολιτισμικά πρότυπα. Όλα αυτά τα στοιχεία πάντως συνυπάρχουν σαν επάλληλα στρώματα στην κοινή ταυτότητα που διακρίνεται στους λαούς της περιοχής.

Εξετάζεις τα λατινοαμερικανικά κράτη σε μερική παραλληλία. Ποιους κινδύνους εμπεριέχει αυτή η μέθοδος και πώς κατάφερες να τους ξεπεράσεις; Στον αντίποδα, πώς συμβάλει στην καλύτερη κατανόηση της λατινοαμερικανικής ιστορίας, την οποία συχνά έχουμε την τάση να ομογενοποιούμε;

Η Λατινική Αμερική άνοιξε αυτή την προοπτική με την Κουβανέζικη Επανάσταση του 1959 και πρόσφερε το «απόλυτο» επαναστατικό σύμβολο, τον Τσε. Δυστυχώς πρωταγωνίστησε και στην αντίδραση της δεκαετίας του 1970: η κρατική τρομοκρατία που εγκαθιδρύθηκε στο μεγαλύτερο μέρος της περιοχής χρησιμοποίησε πραγματικά πρωτόπυρες μεθόδους στον παγκόσμιο αντεπανάστατικό πόλεμο. Αυτό το κομμάτι του παρελθόντος σαφώς έχει ενσωματωθεί στο παρόν όχι μόνο μέσω των ενεργών πολιτικών μνήμης αλλά και μέσω της ανακύκλωσης της εμπειρίας του '60 και του '70 με τη σύγχρονη αριστερή πολιτική δυναμική που υπάρχει στην περιοχή. Ας μην ξεχνάμε ότι μέχρι πρόσφατα πρόεδρος της Ουρουγουάης ήταν ένας πρώην Τουπαμάρο ενώ στην Αργεντινή έχει επισημοποιηθεί σχεδόν ο λόγος των Μοντονέρος.

Η ζωγράφος του Μαΐου είναι η Ζωή Αρβανίτη

Ποιοι είναι οι καταλύτες σ' αυτή την αναζήτηση;

Μεγάλες κοινωνικές εκρήξεις όπως το «Αργεντινάσο» του 2001 ή οι «Πόλεμοι» του νερού και του φυσικού αερίου στη Βολιβία το διάστημα 2000-2005 σηματοδότησαν την κατάρρευση του νεοφιλελευθερισμού. Πάντως, κατά τη γνώμη μου, οι καταλύτες στη διαδικασία οικοδόμησης του πολιτικά καινούργιου ήταν το ιθαγενικό κίνημα και ο Τσάβες. Το ιθαγενικό κίνημα, που από τη δεκαετία του 1990 έκανε δυναμικά την εμφάνισή του κυρίως στον Ισημερινό, έβαλε τις βάσεις της πραγματικά «νέας» πολιτικής τάξης που σήμερα βλέπουμε σε χώρες όπως η Βολιβία και ο Ισημερινός: την ίδρυση του πολυεθνικού κράτους και τη συμμετοχική δημοκρατία. Ο δε Τσάβες, πέρα από τις πολιτικές ενσωμάτωσης των πλατιών στρωμάτων στη Βενεζουέλα, υποστήριξε ενεργά την ιδέα της «Μεγάλης Πατρίδας», δηλαδή της λατινοαμερικανικής ενότητας.

Οι δεκαετίες του '60 και του '70 νομίζω ότι έχουν κομβική θέση στη νεότερη ιστορία της υποηπείρου. Με ποιους τρόπους, πάντα αναφορικά με τις δύο αυτές δεκαετίες, το παρελθόν συσσωματώθηκε στο παρόν;

Η Λατινική Αμερική άνοιξε αυτή την προοπτική με την Κουβανέζικη Επανάσταση του 1959 και πρόσφερε το «απόλυτο» επαναστατικό σύμβολο, τον Τσε. Δυστυχώς πρωταγωνίστησε και στην αντίδραση της δεκαετίας του 1970: η κρατική τρομοκρατία που εγκαθιδρύθηκε στο μεγαλύτερο μέρος της περιοχής χρησιμοποίησε πραγματικά πρωτόπυρες μεθόδους στον παγκόσμιο αντεπανάστατικό πόλεμο. Αυτό το κομμάτι του παρελθόντος σαφώς έχει ενσωματωθεί στο παρόν όχι μόνο μέσω των ενεργών πολιτικών μνήμης αλλά και μέσω της ανακύκλωσης της εμπειρίας του '60 και του '70 με τη σύγχρονη αριστερή πολιτική δυναμική που υπάρχει στην περιοχή. Ας μην ξεχνάμε ότι μέχρι πρόσφατα πρόεδρος της Ουρουγουάης ήταν ένας πρώην Τουπαμάρο ενώ στην Αργεντινή έχει επισημοποιηθεί σχεδόν ο λόγος των Μοντονέρος.

Τα δύο τελευταία κεφάλαια του βιβλίου αφορούν αφενός την άνοδο του νεοφιλελευθερισμού κατά τη δεκαετία του '90 και τη συνακόλουθη κατάρρευσή του, αφετέρου στην αναζήτηση μιας «νέας πολιτικής τάξης» στις αρχές του 21^{ου} αιώνα.

Ποιοι είναι οι καταλύτες σ' αυτή την αναζήτηση;

Μεγάλες κοινωνικές εκρήξεις όπως το «Αργεντινάσο» του 2001 ή οι «Πόλεμοι» του νερού και του φυσικού αερίου στη Βολιβία το διάστημα 2000-2005 σηματοδότησαν την κατάρρευση του νεοφιλελευθερισμού. Πάντως, κατά τη γνώμη μου, οι καταλύτες στη διαδικασία οικοδόμησης του πολιτικά καινούργιου ήταν το ιθαγενικό κίνημα και ο Τσάβες. Το ιθαγενικό κίνημα, που από τη δεκαετία του 1990 έκανε δυναμικά την εμφάνισή του κυρίως στον Ισημερινό, έβαλε τις βάσεις της πραγματικά «νέας» πολιτικής τάξης που σήμερα βλέπουμε σε χώρες όπως η Βολιβία και ο Ισημερινός: την ίδρυση του πολυεθνικού κράτους και τη συμμετοχική δημοκρατία. Ο δε Τσάβες, πέρα από τις πολιτικές ενσωμάτωσης των πλατιών στρωμάτων στη Βενεζουέλα, υποστήριξε ενεργά την ιδέα της «Μεγάλης Πατρίδας», δηλαδή της λατινοαμερικανικής ενότητας.

Στη Λατινική Αμερική κυριάρχησε, και εξακολουθεί να κυριαρχεί ένας «δυσισμός» - συλλογικά οράματα και αναζητήσεις της ουτοπίας από τη μία, φτώχεια, αποκλεισμοί και ανισότητες από την άλλη. Ποια είναι τα χρήσιμα διδάγματα που μπορούμε να αντλήσουμε μελετώντας την ιστορία της; Ποιες παγίδες παραμονεύουν σε μια προσπάθεια απευθείας μεταφοράς αυτής της ιστορικής εμπειρίας στα καθ' υμάς;

Η λατινοαμερικανική ιστορία έχει να μας δώσει πολλά αρνητικά και θετικά διδάγματα. Πρέπει να φροντίσουμε να αποφύγουμε τη φυσικοποίηση της ανισότητας, τη μη ορατότητα του αποκλεισμού, την εδραίωση της παραγκούπολης. Από την άλλη, η ικανότητα κινητοποίησης των λατινοαμερικανικών κοινωνιών που μπορούν να παθιάζονται και να γεννούν κάθε τόσο νέα πολιτικά οράματα, είναι μια στάση ζωής από την οποία μπορούμε να μάθουμε πολλά. Βεβαίως οι εμπειρίες δεν μπορούν να μεταφέρονται αυτούσιες γιατί χάνουν την ιστορική τους διάσταση. Από την άλλη, όμως, δεν θα πρέπει, πατώντας στις ιδιαιτερότητες, να υψώνουμε τείχη διαφορετικότητας γιατί ειδικά στη σημερινή εποχή της παγκοσμιοποίησης οι ιστορικές εμπειρίες των λαών έχουν πολλά κοινά μεταξύ τους.

ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ

Η *Ιστορία της Λατινικής Αμερικής* της Μαρίας Δαμπλάκου παρουσιάζεται στις **10 Μαΐου** στο πλαίσιο της **12ης Διεθνούς Έκθεσης Βιβλίου Θεσσαλονίκης**, με ομιλητές τον Αρτούρο Βάργκας, καθηγητή Πολιτισμού Λατινικής Αμερικής στο Τμήμα Ισπανικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και τον Γιάννη Σταυρακάκη, αναπληρωτή καθηγητή στο Τμήμα Πολιτικών Επιστημών του ΑΠΘ. Συντονίζει ο δημοσιογράφος Απόστολος Λυκεσάς.